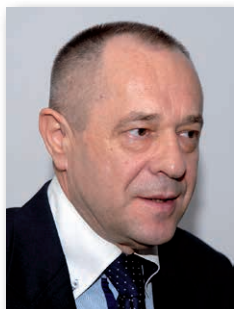


uvodnik



Veroljub Dugalić

Udruženje banaka Srbije
ubs@ubs-asb.com

NA PUTU FINANSIJSKE EDUKACIJE

Ubrzane i sve evidentnije promene finansijskog sistema, digitalna transformacija bankarskog sektora, sofisticirani proizvodi i usluge, međuzavisnost uslovljena globalizacijom finansijskih i ekonomskih sistema, kao rezultat imaju i činjenicu da finansijske odluke danas predstavljaju sve veći izazov za pojedince i na mikro i na makro planu. Olakšan pristup osnovnim transakcionim proizvodima u različitim ekonomskim, finansijskim i društvenim okolnostima širom sveta ujedno podrazumeva i veću odgovornost u pogledu buduće finansijske dobrobiti i zaštite potrošača. Upravo iz ovih razloga nesumnjiv je rastući značaj finansijske edukacije tokom protekle decenije, koja je u većini zemalja prepoznata kao jedna od suštinskih životnih kompetencija svakog pojedinca suočenog sa nezadrživim razvojem finansijskih tržišta i demografskim, ekonomskim i političkim promenama.

Ovo potvrđuje i publikacija koju je pod nazivom *Finansijska edukacija - Nacionalne strategije u Evropi* (*Financial Education - National Strategies in Europe*) 2015. godine objavila Evropska bankarska federacija, pruživši sistematičan prikaz inicijativa i projekata na polju finansijske edukacije u 32 evropske zemlje. Vim Mijs, izvršni direktor EBF-a, još tada je, u predgovoru ovoj publikaciji, istakao značaj finansijske edukacije za zdravu i stabilnu ekonomiju jedne zemlje, kao i posvećenost finansijskom opismenjavanju svih građana, a naročito dece i omladine. Prema tadašnjim podacima, od zemalja uključenih u studiju, finansijsku edukaciju kao deo školskog programa (u vidu zasebnog predmeta ili dela redovnog programa) imale su Danska, Finska, Hrvatska, Island, Letonija, Malta, Norveška, Poljska, Portugalija, Republika Češka, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Španija, Švajcarska i Velika Britanija. Od tada pa do danas, broj zemalja koje uključuju finansijsku pismenost u obrazovni školski sistem u

Šta je finansijska edukacija?

OECD je 2005. godine formulisao definiciju finansijske edukacije, koju su lideri Grupe G20 usvojili 2012. godine:

„Finansijska edukacija je proces tokom koga finansijski potrošači/investitori poboljšavaju svoje razumevanje finansijskih proizvoda, koncepata i rizika i, na osnovu informacija, instrukcija i/ili objektivnih saveta, razvijaju veštine i samopouzdanje kako bi postali svesniji finansijskih rizika i prilika, donosili ispravne odluke, znali kome da se obrate za pomoć i preduzimali druge efektivne korake u cilju poboljšanja svoje finansijske dobrobiti.“

(Poboljšanje finansijske pismenosti: Analiza problema i politika, OECD, 2005)

ON THE ROAD TO FINANCIAL EDUCATION

Veroljub Dugalić

Association of Serbian Banks
ubs@ubs-asb.com

The accelerated and ever more evident changes in the financial system, digital transformation of the banking sector, sophisticated products and services and interdependence conditioned by the globalization of financial and economic systems have resulted in the fact that financial decisions are nowadays an increasing challenge for individuals, both on the micro and macro plan. Easier access to basic transaction products in the different economic, financial and social circumstances around the world also implies greater accountability in terms of future financial welfare and consumer protection. It is precisely for these reasons that the growing importance of financial education over the past decade is indisputable, and recognized by most countries as one of the essential life competences of every individual faced with the unstoppable development of financial markets and the demographic, economic and political changes.

What is Financial Education?

In 2005, the OECD formulated a definition of financial education, adopted by the G20 leaders in 2012:

“Financial literacy is the process by which financial consumers/investors improve their understanding of financial products, concepts and risks and, through information, instruction and/or objective advice, develop the skills and confidence to become more aware of financial risks and opportunities, to make informed choices, to know where to go for help, and to take other effective actions to improve their financial well-being.”

(Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies, OECD, 2005)

This has also been confirmed by the publication entitled *Financial Education - National Strategies in Europe*, published in 2015 by the European Banking Federation, providing a systematic overview of initiatives and projects in the field of financial education in 32 European countries. Wim Mijs, Chief Executive of the EBF, even back then, in the foreword to this publication, emphasized the importance of financial education for a healthy and stable economy, as well as the significance of the commitment to the financial literacy of all citizens, especially children and youth. According to the data obtained at the time, among the countries included in the study, financial education was a part of the school curriculum (in the form of a separate subject or part of the regular curriculum) in Croatia, Czech Republic, Denmark, Finland, Iceland, Latvia, Malta, Norway, Poland, Portugal, Romania, Slovakia,

stalnom je porastu. Osim u školama, međutim, na finansijskom opismenjavanju radi se i u saradnji sa drugim relevantnim institucijama, nevladinim organizacijama, ekonomskim institutima, udruženjima banaka i slično, kroz raznovrsne oblike edukacije (seminare, interaktivne radionice, specijalne veb-sajtove i tutorijale, itd.) i aktivnosti prilagođene različitim ciljnim grupama.

Nastavak aktivnosti na ovom polju obeležilo je i osnivanje Evropske platforme za finansijsku edukaciju (*European Platform for Financial Education*) 2017. godine, koja okuplja devet evropskih organizacija i udruženja sa ciljem da promovira potrebu za finansijskom edukacijom i podstakne trend finansijskog opismenjavanja u Evropi, naročito među mladima i preduzetnicima. Evropska bankarska federacija jedna je od pomenutih devet članica Platforme, a predstavnik Udruženja banaka Srbije aktivno učestvuje na redovnim sastancima na kojima se razmenjuju ideje, informacije, stečeni uvidi i iskustva, ali i podstiče diskusija o načinu na koji Evropska unija može da odigra vodeću ulogu u poboljšanju finansijske pismenosti.

Zahvaljujući Međunarodnoj mreži za finansijsku edukaciju OECD-a (*OECD International Network for Financial Education*), sprovedena su i druga relevantna istraživanja koja ukazuju na to da mnoge evropske zemlje sprovode planirani razvoj finansijske edukacije, uključujući u taj proces sve zainteresovane aktere i postavljajući jasne ciljeve u skladu sa svojim nacionalnim strategijama za finansijsko opismenjavanje. Vodeći stručnjaci sarađuju na strateškom nivou i razmenjuju najbolje prakse, a ustanovljen je i trend međunarodne saradnje i razmene iskustava u ovom pogledu.

Značaj finansijske edukacije, naročito u periodu posle velike finansijske i ekonomske krize, prepoznat je i na globalnom nivou, o čemu između ostalog svedoči i zajednička publikacija OECD-a i Grupe G20 pod predsedništvom Rusije iz 2013. godine, pod nazivom *Razvijanje nacionalnih strategija finansijske edukacije (Advancing National Strategies for Financial Education)*, u kojoj su predstavljeni izveštaji iz ukupno 21 zemlje (Argentine, Australije, Brazila, Holandije, Francuske, Indije, Indonezije, Italije, Japana, Južne Afrike, Kanade, Kine, Koreje, Meksika, Rusije, Saudijske Arabije, Singapura,

Sjedinjenih Američkih Država, Španije, Turske i Velike Britanije), kao i iz zemalja Evropske unije. Publikacija potvrđuje da je sve veći broj država angažovan na razvijanju nacionalnih strategija finansijske edukacije, te da se ulažu kontinuirani naponi za poboljšanje efikasnosti programa finansijskog opismenjavanja kroz rešenja namenjena finansijskoj edukaciji pojedinaca iz svih kategorija stanovništva, a posebno osetljivih grupa. Strategije finansijske edukacije na svim nivoima usvajaju se ili u formi zasebnih javnih politika ili u kombinaciji

Evropska nedelja novca

U martu ove godine je, na inicijativu Evropske bankarske federacije iz Brisela, bankarski sektor Evrope po četvrti put uspešno organizovao i sproveo Evropsku nedelju novca. Prošle, 2017. godine, ovaj događaj ispratilo je preko pola miliona mladih kroz više od 16.000 aktivnosti na temu finansijske edukacije, od klasičnih predavanja u učionici do celodnevnih konferencija.

Evropska nedelja novca ima za cilj da podigne svest javnosti o benefitima finansijske edukacije u vremenu u kome se niska finansijska pismenost sve više doživljava kao problematična, naročito imajući u vidu nezaustavljivo napredovanje finansijske tehnologije koja ističe digitalnu prirodu novca. Globalno istraživanje na temu finansijske pismenosti (PISA studija koju je sproveo OECD: <http://www.oecd.org/finance/financial-education/oecd-pisafinancial-literacy-assessment.htm>), pokazalo je prošle godine da jedan od četiri učenika u razvijenim zemljama nije u stanju da donese čak ni jednostavne odluke u pogledu svakodnevnih troškova i finansija.

Udruženje banaka Srbije je, u saradnji sa bankama, 2018. godine po treći put organizovalo Evropsku nedelju novca u Srbiji. Aktivnosti su obuhvatile radionice Kreditnog biroa UBS na temu reklamacija i zaštite korisnika kroz finansijsku edukaciju, prigodna predavanja za učenike osnovnih škola o ulozi i funkciji novca, predavanja za učenike srednjih stručnih škola i gimnazija o upravljanju ličnim finansijama, kao i interaktivne radionice i predstave za decu u vrtićima.

Slovenia, Spain, Switzerland and the United Kingdom. Since then, the number of countries which include financial literacy in their school curriculum has been steadily increasing. In addition to teaching it at schools, however, financial literacy is also being improved in cooperation with other relevant institutions, non-governmental organizations, economic institutes, bank associations and the like, through various forms of education (seminars, interactive workshops, special websites and tutorials, etc.) and activities adapted to different target groups.

European Money Week

In March 2018, at the initiative of the European Banking Federation in Brussels, the European banking sector successfully organized and implemented the European Money Week for the fourth time. Last year, this event was attended by more than half a million young people through more than 16,000 activities on financial education, from classroom lectures to full-day conferences.

The European Money Week seeks to boost public awareness on the benefits of financial education at a time that low levels of financial literacy are increasingly perceived as problematic, especially given the rapid emergence of financial technology that emphasizes the digital nature of money. The global benchmark survey on financial literacy (OECD PISA survey: www.oecd.org/finance/financial-education/oecdpisafinancialliteracyassessment.htm), last year again showed that one in four students in developed economies are not able to make even simple decisions on everyday spending.

In 2018, the Association of Serbian Banks, in cooperation with the banks, organized the European Money Week in Serbia for the third time. The activities included the ASB Credit Bureau's workshops on the topic of consumer complaints and protection through financial education, suitable lectures for elementary school students about the role and function of money, lectures for secondary vocational school and high school students on personal finance management, as well as interactive workshops and plays for children in kindergartens.

The continuation of the activities in this field was also marked by the establishment of the European Platform for Financial Education in 2017, which brings together nine European organizations and associations, with the aim of promoting the need for financial education and encouraging a trend of financial literacy in Europe, especially among young people and entrepreneurs. The European Banking Federation is one of the nine members of the Platform, whereas a representative of the Association of Serbian Banks actively participates in the regular meetings which serve as an opportunity to exchange ideas, information, acquired insights and experiences, and to encourage the discussion on how the European Union can play a leading role in improving financial literacy.

By virtue of the OECD International Network for Financial Education, other relevant studies have been carried out which suggest that many European countries are implementing the planned financial education activities, including all stakeholders in this process and setting clear goals, in line with their national strategies for financial literacy. Leading experts are working together on a strategic level and exchanging the best practices, while establishing a trend of international cooperation and exchanging relevant experiences.

The significance of financial education, especially in the period after the major financial and economic crisis, has been globally recognized, as evidenced, among other things, by the joint 2013 publication by Russia's G20 Presidency and the OECD, *Advancing National Strategies for Financial Education*, which contains reports from 21 countries worldwide (Argentina, Australia, Brazil, Canada, China, France, India, Indonesia, Italy, Japan, Korea, Mexico, the Netherlands, Russia, Saudi Arabia, Singapore, South Africa, Spain, Turkey, the United Kingdom and the United States), and from the EU countries. This publication confirms that an increasing number of countries have been engaging in developing the national financial education strategies, and that continuous efforts have been made to improve the effectiveness of financial literacy programs, through solutions designed to provide financial education for individuals from all demographic

sa aspektima finansijske inkluzije i/ili zaštite potrošača.

Finansijska edukacija u Srbiji

Prepoznavši značaj i potrebu uključivanja finansijskog opismenjavanja u sistem obrazovanja, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je od školske 2017/2018. pokrenulo pilot-projekat *Uključivanje finansijskog opismenjavanja u sistem obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije - FinPis*. Partneri na projektu su: kompanija Visa, Matematički institut SANU, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Visoka škola strukovnih studija za vaspitače i poslovne informatičare „Sirmijum“, Udruženje banaka Srbije, Udruženje „Odgovorno življenje“, Agencija za edukaciju i usluge „Učasoft“, Creative Brackets i Fakultet FEFA. FinPis predstavlja podstrek razvoju i popularizaciji finansijskog opismenjavanja dece od najranijeg uzrasta, budući da su veštine stečene u detinjstvu i navike roditelja važne za formiranje obrazaca finansijskog ponašanja. Stoga je opredeljenje Ministarstva da se finansijsko opismenjavanje, kao međupredmetna kompetencija, sistematično uključi od početka formalnog obrazovanja i da se ostvaruje kroz partnerstvo između nastavnika i roditelja.

Početak rada u školama najavljen je za septembar 2018. godine, kada će 1.260 vaspitača i nastavnika kroz međupredmetne kompetencije raditi na finansijskom opismenjavanju 15.000 dece iz 34 škole i 8 predškolskih ustanova širom zemlje, kako bi se osigurala relevantnost i efikasnost programa, pre nego što se finansijsko opismenjavanje i zvanično uvede u sistem obrazovanja i vaspitanja na nacionalnom nivou. Početkom godine održane su i prve obuke za nastavnike, a u junu je organizovana promocija šest priručnika iz oblasti finansijske pismenosti u Srbiji. Autorski tim Udruženja banaka Srbije, jedan od partnera na projektu, zaslužan je za FinPis priručnik pod nazivom *Osnove finansijske pismenosti zaposlenih u obrazovno-vaspitnim ustanovama*. Kako ističu iz ministarstva, dalji koraci bili bi, pre svega, formiranje koordinacionog tela na nacionalnom nivou koje bi kreiralo nacionalnu strategiju za finansijsko obrazovanje i osiguralo relevantnost

Evropski kviz novca

Deca uzrasta 13-15 godina, iz 25 evropskih zemalja, predstavljala su svoja odeljenja na prvom finalu Evropskog kviza novca, održanom u Briselu početkom maja 2018. godine. Timovi su se kvalifikovali za finale pobedivši na državnim takmičenjima, u okviru međunarodnog kviza koji je okupio više od 40 hiljada učesnika širom Evrope.

Evropski kviz novca je takmičenje iz finansijske pismenosti koje su osmislila i organizovala udruženja banaka širom Evrope, pod koordinacijom Evropske bankarske federacije. Učesnici su bili iz Albanije, Austrije, Belgije, Hrvatske, Češke, Estonije, Finske, Francuske, Nemačke, Grčke, Mađarske, Islanda, Irske, Italije, Letonije, Litvanije, Lihtenštajna, Holandije, Norveške, Poljske, Portugalije, Srbije, Slovenije, Španije i Švedske. Srbiju su u finalu predstavljali učenici osmog razreda OŠ „Duško Radović“ iz Beograda, koji su u konkurenciji 77 odeljenja iz 51 škole pobedili na nacionalnom krugu takmičenja u organizaciji Udruženja banaka Srbije.

„Potrebno je da mladim ljudima omogućimo da se pripreme za sopstvenu finansijsku budućnost, tako što ćemo im pružati testove i izazove“, izjavio je Vim Mijs, izvršni direktor Evropske bankarske federacije. „Upravo time se bavi Evropski kviz novca. To je zabavan i inovativan način sticanja finansijske pismenosti. Ovaj kviz predstavlja zanimljiv način da se uči o novcu i ličnim finansijama, kako za učenike, tako i za nastavnike.“

Kako bi pomogla učenicima da se pripreme za kviz, udruženja banaka koja učestvuju u organizaciji kviza napravila su probne kvizove na 22 jezika. Udruženje banaka Srbije je, tako, pripremilo nekoliko probnih kvizova na srpskom jeziku. Oni su osmišljeni kako bi učenici mogli da provere svoje veštine i znanje, kao i da utvrde u kojoj meri su spremni da upravljaju ličnim finansijama. Osim toga, i nastavnici imaju mogućnost da koriste kvizove na Kahoot! platformi kao zabavne vežbe iz finansijske pismenosti.

European Money Quiz

Children aged 13-15, from 25 European countries, represented their classrooms at the first European Money Quiz finals, held in Brussels in early May 2018. The teams qualified for the finals by winning national competitions, as part of the international quiz that gathered more than 40,000 participants across Europe.

The European Money Quiz is a financial literacy competition designed and implemented by the national banking associations across Europe, under coordination of the European Banking Federation. The participants came from Albania, Austria, Belgium, Croatia, Czech Republic, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Liechtenstein, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Serbia, Spain and Sweden. In the finals, Serbia was represented by two eight-grade pupils from the Elementary School "Duško Radović" in Belgrade, who had won the national competition organized by the Association of Serbian Banks, competing against 77 classrooms from 51 schools in Serbia.

"We need to enable young people to get ready for their financial future by testing and challenging them," says Wim Mijs, Chief Executive of the European Banking Federation. "That is exactly what the European Money Quiz does. It's a fun and innovative way of teaching financial literacy. This quiz is a fun way to learn about money and personal finance, both for students and for teachers."

To help the pupils prepare for the quiz, the organizing banking associations have created practice quizzes in 22 languages. The Association of Serbian Banks, accordingly, prepared several practice quizzes in Serbian. These are designed to help students test their skills and insights and determine their readiness to manage personal finances. Moreover, teachers can use these quizzes via the Kahoot! e-learning platform as a fun element in financial literacy classes.

categories, particularly vulnerable groups. At all levels, financial education strategies are adopted either in the form of separate public policies or in combination with the aspects of financial inclusion and/or consumer protection.

Financial Education in Serbia

Having recognized the importance and the need to include financial literacy in the education system, the Ministry of Education, Science and Technological Development launched a pilot project as of the 2017/2018 school year, entitled *Including Financial Literacy in the Education System of the Republic of Serbia - FinPis*. The partners in the project are: Visa, the Institute for the Improvement of Education, High School of Professional Studies for Educators and Business Informatics "Sirmijum", Association of Serbian Banks, "Responsible Living" Association, Agency for Education and Services "Učasoft", Creative Brackets and FEFA Faculty. FinPis is an incentive for the development and popularization of financial literacy with children from an early age, since childhood skills and parental habits are important for shaping financial behavior patterns. Therefore, the Ministry is committed to systematically including financial literacy as a cross-curricular competency, starting from the beginning of formal education, and to establishing a partnership between teachers and parents.

The start of implementation in schools is scheduled for September 2018, when 1,260 teachers will work on financial literacy with 15,000 children from 34 schools and 8 preschool institutions across the country, through cross-curricular competencies, in order to ensure the relevance and effectiveness of the program, before financial literacy is officially introduced into the education system at the national level. At the beginning of the year, the first training sessions for teachers were held, and the promotion of six handbooks from the field of financial literacy in Serbia was organized in June. The expert team of the Association of Serbian Banks, one of the partners on the project, authored the FinPis handbook *The Basics of Financial Literacy for Employees in Educational Institutions*. As the Ministry points out, further steps would include the establishment of a

i dugoročnu održivost programa finansijskog opismenjavanja u sistemu obrazovanja i vaspitanja.

Trajno opredeljenje i posvećenost finansijskom opismenjavanju Udruženja banaka Srbije ogleda se i u drugim aktivnostima finansijske edukacije koje ono organizuje, samostalno ili pod okriljem inicijativa međunarodnih bankarskih institucija čiji je član. U tom pogledu treba istaći da UBS, preko svog predstavnika, predsedava Odborom za finansijsku pismenost Evropskog udruženja za obuku u bankarskim i finansijskim uslugama (*European Banking and Financial Services Training Association - EBTN*), kao i da

učestvuje na redovnim sastancima Evropske bankarske federacije i Evropske platforme za finansijsku edukaciju. Iskustvo stečeno ovim putem prenosi se u Srbiju kroz pokretanje inicijativa i promovisanje finansijske edukacije, prvenstveno tokom Evropske nedelje novca, ali i kroz redovne aktivnosti koje je Udruženje banaka Srbije uvrstilo u svoju poslovnu agendu kao jedan od glavnih prioriteta u predstojećem periodu.

Glavni i odgovorni urednik
dr Veroljub Dugalić



national coordinating body that would create a national strategy for financial education and ensure the relevance and long-term sustainability of the financial literacy program in the education system.

The Association of Serbian Banks' permanent commitment and dedication to financial literacy is also reflected in other financial education activities it has organized, independently or within the initiatives of the international banking institutions in which the ASB holds membership. In this regard, it should be noted that the ASB, through its representative, chairs the Financial Literacy Board of the European Banking and Financial Services Training Association (EBTN), and participates in the

regular meetings of the European Banking Federation and the European Platform for Financial Education. The experience thus acquired is transposed into Serbia through launching initiatives and promoting financial education, primarily during the European Money Week, but also through the regular activities that the Association of Serbian Banks has included in its business agenda as one of the main priorities in the upcoming period.

Editor-in-Chief

dr Veroljub Dugalić

